

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Sur.}

1258

Title: Bhagavad Gita

Later

Gita

: Bhagavad Gita	: Title
:	: Author
:	: Editor
:	: Year, Vols.
:	: Publisher
1258 :	: Remarks

Incomplete

1258

पावक। इत्यंगुल्यां नमः॥ नचैतन्केदयं त्वापो न शो
षमुति मारुत इति तजनीन्यां नमः॥ अष्टौ द्यौयमहा
द्यौयमके द्यौशोष्म एव च विमध्यमान्यां नमः॥ नित्यः
सर्वगतः स्वाणुरचलो यस्य नातनः सत्यनामिकायां
नमः॥ पश्य मे पादं रूपमसि शतशो धूम्रं हस्तैः इति
कनिष्ठकायां नमः॥ नानाविधानि दिव्यानि नानाव
र्णकानि चेति करतलकरपृष्ठायां नमः॥ नैतच्छि

दंतिशस्त्राणीतिरुहयायनमः॥नचैतन्केदयन्त्याप
 इतिशिरसेस्वादा॥अछेद्योयमदाद्योयमितिशिखा
 येवौषद॥नित्यःसर्वगतःस्वायुरितिकवचायजं
 पत्रयमिषोयमपाणीतिनेत्रत्रयायवौषद॥नाना
 विधानिदिव्यानीत्यस्त्रायफद॥॥श्रीकृष्णप्रीत्या
 श्रेजयेविनियोगः॥॥ध्यानं॥॥पार्थायप्रतिबोधि
 तान्नगवतानारायणेनस्वयं व्यसनेनप्रथिताडु

नगी.
 ३

राणमुनिनामधेयमहाचारते॥अद्वैतामृतवर्षि
 णीन्नगवतीमष्टादशगंध्यायिनी।मंबत्वामनसाद
 धामिन्नगवतीतेनवदेपिणी॥१॥नमोस्तुतेव्यास
 विशालबुधेफुल्लारविंदायतपत्रनेत्र॥येतत्वया
 चारततैलपूणःप्रज्वालितोत्तानमयःप्रदीपः॥२॥
 प्रपन्नपारिजातायतोत्रवेत्रैकपाणये॥तानुमु
 द्रायकृष्णामगीतामृतउदेनमः॥३॥सवोपनिष

हेगावोदोधागोपालनंदनः॥पार्थोविमसुधीनो
 काडुग्धं गीतामृतमहता॥४॥वसुदेवमुतं देवंकंस
 चाणुरमर्दनं॥देवकीपरमानंदं कल्पवदेजगु
 सं॥५॥नीमद्रोणतटाजयप्रथजलागांभरनीलो
 तला॥राज्यप्रादवतीरुपेणवहिनीकलेनिबेला
 कुला॥अश्वत्थामविकर्णघोरमकराडयोधना
 वत्तीनि॥सोत्तीर्णखलुपांडवाएविनदीकेवर्त

भगी.
 ३

यैःस्तवैवेदैसांगयदक्रमोपनिषदैर्गायिनियंसा
 मगाः॥ध्यानावस्थिततर्जनेनमनसापुनरुपनिषं॥
 योगिनोयस्यांतंनविडःसुरासुरगणादेवाय
 तस्मैनमः॥ए॥॥धृतराष्ट्रउवाच॥धर्मक्षेत्रे
 कुरुक्षेत्रेसमवेतायुयुत्सवः॥मामकाःपांडवा
 श्वैवकिमकुर्वन्तिसंजयः॥१॥संजयउवाच॥
 दृष्ट्वातुपांडवानीकं दूढंडयोधनस्तदा॥आचा

भगी.
 ४

४

कः केरावः॥६॥ मारा रायवचः सरोजममलंगी
 तार्थगंधोत्कटं॥ नानारव्या न क केसरं हरिकथा
 संबोधना बोधितं॥ लोके सज्जन ध दै र हर ह
 : पेपीयमानं मुदा॥ नृया झर त पुं क जं कलि म
 लप्रधंसिनः श्रेयसे॥७॥ मुक करोति वाचालं प
 गुलं घयते गिरिं॥ यत्क पात महं वंदे परमानं
 दमाधवं॥८॥ यं ब्रह्मावरुणे प्रमरुत सत्त्वं तिदि

५

यमुपसंगम्य राजा वचनमब्रवीत्॥१॥ पश्यैतां पांडुपु
 त्राणामाचारमिह तीचमं॥ कदापु पद पुत्रेण त वशि
 ष्ठेण धीमताः॥३॥ अत्र शूरमहेशासानीमानु न समा
 युधि॥ युयुधानो विराटश्च पु पदश्च महारथः॥४॥ धृ
 ष्टकेतुश्च कीर्तानः काशिराजश्च वीर्यवान्॥ पुरुजि
 कुंतिनोजश्च शैव्यश्च नरपुंगवः॥५॥ युधामन्युश्च वी
 क्रांत उत मौजाश्च वीर्यवान्॥ मौजकोपौ पदेयाश्च

सर्व एव महारथाः ॥६॥ अस्माकं उविशिष्टयेतानि बो
 धविजोत्तमः ॥ नायका मम सैत्यश्च संतापं ता नृब्रवीमि
 ते ॥७॥ न वा दृष्टीष्वकणश्च कपञ्च समितिं जयः ॥
 अश्वत्थामा विकणश्च सोमदत्तिस्तथैव च ॥८॥ अन्ये
 च बहवः शूराम दयेत्युक्तजीविताः ॥ नानाशास्त्रप्र
 हरणाः सर्वेषु विवरा रदा ॥९॥ अपयमि तं दस्मा
 कं बजं श्रीमान् निरक्षितं ॥ पयमि त्विदमेतेषां बलं ॥

५

६

श्रीमान् निरक्षितं ॥१०॥ अयनेषु च सर्वेषु यथा आगम
 वस्तिताः ॥ श्रीमान् निरक्षितं उज्वलतः सर्व एव हि ॥
 तस्य संजतमदहं कुरु वरुण पितामहः ॥ सिंहनाद
 विनद्योच्चैराखंदधो प्रतपवार ॥१२॥ ततः शंखो अने
 यश्च पणवाणकगोमुखाः ॥ सह सेवाभ्युदयं तमरा
 सुमुखमलोनवत ॥१३॥ ततः श्वेतैर्हयैर्मुक्तैर्महतिस्सं
 दने स्थितो ॥ माधवः पांडवः श्वेतैर्हयैर्मुक्तैर्महतिस्सं

धनुः॥१४॥ सो च जन्मं कृषिकेशो देवदत्तं धनं जयः
 यो देवदत्तं मन्त्राखं नीमकमादि को दरः॥१५॥ अ
 तंतविजयं राजा कंतिपुत्रो युधिष्ठिरः॥ न कलः स
 ह देवश्च सुघोषमणिपुष्पको॥१६॥ कान्तमश्च प
 रमेष्ठामः क्षीरवन्दिच महारथः॥१७॥ धृष्टद्युम्नो विरा
 टश्च स्यात्पुत्रिश्चापराजितः॥१८॥ दुष्येणोपदे
 शान्च सर्वशः पृथिवीपते॥ सौमद्रश्च महाबाहुः

नगी
 ६

३

शंखान् दधुः पृथक् पृथक्॥१९॥ सघोषो धन्तरि
 द्वाणं रुद्रयाणि महारथन॥ नञश्च पृथीवीचैव
 उमलो व्यनुतादयत्॥२०॥ अथ व्यवस्थितान् दृष्ट्वा
 धार्तराजं द्रुपदकपिध्वजः॥ प्रवृत्तेश्च संपाति ध
 नुरुद्यम्य पाडवः॥२१॥ कृषिकेशान् दृष्ट्वा कपिमुदिमा
 ह महीपते॥ सैनयो रुजयोर्मध्ये रथं स्थापय मे सु
 तः॥२२॥ यावदेतानि रिरिह्ये हं यो धुकामातव स्थितान्

केमयासदयो धवमसिदृशममुचमे ॥ २२ ॥ योऽस्य
 मानानवेक्ष्येदेय एतेन समागताः ॥ धर्तराष्ट्रस्य
 उवृक्षेयुं प्रियविकीर्षवः ॥ २३ ॥ संजय उवाच ॥
 एवमुक्त्वा कृषिकेशो गुडाकेशो नमस्ततः ॥ सेन
 मोरुतयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं ॥ २४ ॥ श्रीम
 जोरुतः प्रमुखतः सर्वेषां च महतीं क्षितां ॥ उवाच पार्थ ॥
 सर्वेपैतावत्समवेतांश्चक्रुर्निति ॥ २५ ॥ तत्रापश्य

गीत.
 ७

दस्थिता दपार्थः पितृनथपितामहा ॥ आचार्या
 दमातुला दत्ता दृष्टुञ्जानं पौत्रान् सरवींस्तथा ॥ २६ ॥
 स्वसुरा दमुरुदश्चैव सेन योरुतयोरपि ॥ तान्समी
 ह्यसकौ ते यः सर्वान् बभूवुस्तव स्थिता ॥ २७ ॥ कृप
 या परया विष्टे विष्टिदं निदमब्रवीत् ॥ अर्जुन उ
 वाच ॥ ॥ ॥ ॥ हृष्टमस्वजनं कष्टमुमुक्षुसमुप
 स्थितं ॥ सीदंति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति

१८ विपश्चिद्वशीरे मे रोमहर्षश्चिजायते ॥ गंजीवं
 श्रंसते हस्त्यत्वं कर्चैव परिदेहते ॥ १९ ॥ न च शक्रो
 स्युवस्त्वातुं न मतिवचमे मम ॥ निमित्तानि च पश्य
 मिविपरितानि केरावः ॥ २० ॥ न च श्रेयो दुपशमिह
 त्वास्व जनमाहवे ॥ न कांक्षे विजयं कस्तन च राज्यं
 मुरवानिच ॥ २१ ॥ किं नो राज्ये न गोविंद ॥ किं नो गैर्जी
 वितेन वा ॥ मे ममार्थं कांक्षितं नो राज्यं नोगा मुखनि

गीता.
 ८

२

च ॥ २२ ॥ त इमे वस्थिता युधि प्राणां त्यक्त्वा धनानि च
 आचार्या पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः ॥ मातु
 लाः श्वसुराः पौत्राः शालाः संबंधिनस्तथा ॥ २३ ॥
 एतान् दत्तुमिष्टामिष्टतोपि मधुसूदनः ॥ अपि
 त्रैलोक्ये राज्यस्य हेतो किंचित्मदीकते ॥ २४ ॥ निहत
 धत्तरीक्षणः काश्री निस्पाजनादनः ॥ पापमेवाश्र
 येदस्मादहतेतानाततायिनः ॥ २५ ॥ तस्मान्नाह

वयं हं बंधा नराणां स बांधवान् ॥ स्वजनं हिकथं
 हत्वा सुरिव न स्याम माधव ॥ ३९ ॥ यद्यप्येतैनप
 रपुंति लोभो य हतचेतसः ॥ कुलक्षयकतं दोषं
 मित्रद्रोहे च पातकं ॥ ४० ॥ कथं न रोय मस्मान्निःपा
 या हस्मान्निवर्त्तितां ॥ कुलक्षयकतं दोषं प्रपश्य
 त्तिजनादृतः ॥ ४१ ॥ कुलक्षये प्रणश्यति कुलधर
 मस्मिन्नातनाः ॥ धर्मे निष्ठे कुलं कुरु मधुमे मित्रवत्

गीता.
 ९

७०

तः ॥ ४० ॥ अधर्मान्निवृत्तवाक्कुलप्रदुष्यति कुलस्त्रियः
 स्त्रीषु दुष्टा मुवाचैयं जायते वल्लभं संकरः ॥ ४१ ॥ संक
 रोत्तरकार्यैव कुलघ्नानां कुलस्य च ॥ यतति पितरो
 धिषां लुप्तपिंडोदकक्रियाः ॥ ४२ ॥ होषैरेतैः कुलघ्ना
 नां वर्णसंकरकारकैः ॥ उत्साद्यंते जातिधर्माः कु
 लधर्मश्चिराद्यता ॥ ४३ ॥ उत्सृज्य कुलधर्मिणां
 मनुष्याणां जनार्दन ॥ नरेकेनियतं चासौ नृवर्तिन

तुष्टुक्रम ॥४४॥ अहो व्यतमदत्तायं कर्तुं व्यवसिता
 वयं ॥ यज्ञाज्यसुखलोनेन हं च स्वजनमुद्यताः ॥४५॥
 यदि मामप्रतिकारमशस्त्रं शस्त्रपाणिमि ॥ धातु
 राक्षारणे हस्तं नैते मतरं न वेत् ॥४६॥ ॥ सं
 जय उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वा मुनिः संख्ये रथोप
 स्थ उपाविश ॥ विस्मज्य शशरं चापं शोकमं वि
 श्रमानसः ॥४७॥ ॥ इति श्री महाभारते शनमह

गीता
 १०

३
 स्मां संवितायां वैद्यासिक्तांतीं प्रपर्वणि जगद्वितीया
 रूपनिषेत्तु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन
 संवादे श्रीमुनिविद्यानाम प्रथमोऽध्यायः ॥ मंजुं तथा
 रूपया विष्टमश्रुमृणु किलेक्षणां ॥ विषीदंतमि
 दं वाक् सुवाच मुधुमदनः ॥१॥ श्रीभगवानुवाच
 ॥ ॥ कृतस्त्वा करमलमिदं विषमे समुपस्थि
 तं ॥ अनाय जुष्टमस्वयमकीर्तिकरमर्जुन ॥२॥

कैव्यं मास्मगमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ सुदं रुद
 यदौर्बल्यं त्यक्तो नृप परंतपः ॥ ३ ॥ अर्जुन उवाच ॥
 कथं जीमदं संख्ये दोषं च मधुसूदन ॥ रघुनिः
 प्रतियोक्ष्यामि हृजाद विरिस्तूदन ॥ ४ ॥ युक्तं हत्वा
 हिमदा नृजावान् श्रेयो नोक्तं नैतत्तु मपि ह लोके ॥
 हत्वार्थकामांस्तु युक्तं नैव तुं जीमनो गवुरुधि
 रप्रदिग्धा ॥ न वै तद्विप्रः कतरन्नो गरीयो यदा

गीता
 ११

२९

जये मय दिवानो जये यु ॥ याते वदत्वान जी जी विषा
 मस्ते वस्तिताः प्रसुरवे धातं राक्षः ॥ ६ ॥ कायं एष हो
 यो पदतस्वजावः पृच्छामि त्वां धर्मं संसूत चेताः य
 क्षेयः स्यान्निश्चितं ब्रह्मि तन्ने शिष्यास्ते हं शृणुमि
 त्वां प्रपन्नं ॥ ७ ॥ न हि प्रपन्न्यामि ममापुत्रा यद्यहो
 कमुष्मिणमिन्द्रियाणां ॥ अवाप्य भूमा वसपुत्र
 म्ब्रह्मराजं सुराणां मपि चाधिपत्यं ॥ ८ ॥ संजय उवाच

एवमुक्त्वा कृष्णकेशोरुजकेशः परंतपः॥ नयोन्मार्
 तिगोष्मं हमुक्त्वा तस्मीं वद्वद॥ ९॥ तमुवाच कृष्णकेशः
 प्रहसन्निवभारत॥ तेन यो रुजयोर्मध्ये विष्टिरे
 तमिदं वचः॥ १०॥ श्रीनगवानुवाच॥ ॥ अहो
 आनन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च ज्ञापसे॥ गतास्तु न
 गतास्तु च नानुशोचंति पुंडितगः॥ ११॥ न त्वेवाहं जाच
 नासंतत्वं ने मे नराधिपा॥ न चैव न त्वविष्यामः सर्वे च म

गीता.
 १२

८३

मतः परा॥ १२॥ देहि नो मिदं यथा देहे कौमारं यौवनं ज
 रा॥ तथा देहांतरः प्राप्तिं धीरस्तत्र भूतमुद्यति॥ १३॥ मा
 त्रास्म शस्मि कौतेय शीतोष्णसुखदुःखदा॥ आश
 मापायितो नित्यास्तांस्ति नित्यं स्वभारतः॥ १४॥ यदि
 न व्यथयंतीते पुरुषं पुरुषं यत्नः॥ सम उःखमुखं यो
 रं मोह तत्त्वाय कल्पते॥ १५॥ नासतो विद्यते जावो ना
 जावो विद्यते मतः॥ उजयो रपि दृष्टो न स्तनयोस्तत्त्वद

शिभिः॥१६॥अविनाशितु तद्विजियेन सर्वमिदं नतं
 विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति॥१७॥अं
 तवन्तरमेदेहावित्यस्योक्तादारीरिणः॥अनाशिनो
 प्रमेयस्य तस्माच्छ्रद्धास्वभारतः॥१८॥य एवं वेत्ति हं
 तारं यश्चेतमन्यते हतं॥उज्जो तो न विजानी तो नायं
 हंति न हन्यते॥१९॥न जायंते म्रियंते वा कदाचित्ता
 यं नृत्वा भविता वा नमृत्यः॥अजो नित्यः स शश्वतो यं

गीता
 १३

१४

पुराणो न हन्यंते हन्यमाने चारीरे॥२०॥वेदा विनाशितं
 नित्यं य एनमजमव्ययं॥कथं स पुरुषोऽपार्थं किं घातय
 ति हंति कं॥२१॥वासां मि जीर्णानि यथा विदाय न नानि
 य ह्लाति नरो पराणि॥तथा चारीराणि विहाय जीर्णानि
 न्यानि संयाति न चानि देहा॥२२॥ते न छिंदति चान्नासि
 ते न दहति पावक॥न चैनं लेदयन्त्यापो न चोषयति
 मारुतः॥२३॥आ छाद्यो यम दद्या यम क्लेद्यो शोष

एवच॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलो यं सनातन ॥ २४ ॥
 अव्यक्तो यमचिंत्यो यमविकारो यमुच्यते ॥ तस्मादे
 वं विदित्वै नानाशुचिं तु महीमि ॥ २५ ॥ अथ चे न नि
 त्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं ॥ तथापि त्वमहाबाहो
 नैवं शोचिषु महीमि ॥ २६ ॥ जातस्य हि ध्रुवो मृत्युश्च
 वं जनस्य च ॥ तस्मादपरिहायेथे न त्वं शोचि
 शु महीमि ॥ २७ ॥ अव्यक्तादा निवृत्तानि व्यक्तमध्यानि

गीता
१४

॥ २८ ॥

रता ॥ अव्यक्तनिधतान्येव तत्र कापरिदेवता ॥ २८ ॥
 आश्चर्यवत्परपतिकश्चिदेन ॥ माश्चर्यविददति
 तथैव चान्य ॥ आश्चर्यवज्जैनमन्यः शृणोति श्रुत्वा
 प्येनं वेदनं चैव कश्चित् ॥ २९ ॥ इह नित्यमवधायं दे
 हे सर्वस्य चारता ॥ तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचि
 शु महीमि ॥ ३० ॥ स्वधर्ममपि चावेत्येनं विकपि तु म
 हीमि ॥ धर्मादिषु चान्येनान्यत्तदत्रियस्य न विद्य

ते ॥ ३१ ॥ यश्छयाचोपपन्नं स्वर्गधारमपायतं सुखिनः
 हृत्रियापार्थः लज्जते सुधर्मादृशं ॥ ३२ ॥ अथ ये तत्त्वमि
 मं धर्मं संग्रामं न करिष्यसि ततः स्वधर्मं कीर्त्तिं च डि
 त्वा पापमवाप्स्यसि ॥ ३३ ॥ अकीर्त्तिं चापि नूतानिक
 धयिष्यंति ते व्ययं ॥ संजावितस्य चाकीर्त्तिमरणाद
 तिरिच्यते ॥ ३४ ॥ नयामणा दुपरतं मस्यंते त्वां महा
 रथा ॥ येषां च त्वं बभूव मतो नूत्वा मास्यमिलाघवं ॥ ३५

नगी.
 १५

१६

अवाच्यवादांश्च बभूव वदिष्यंति तवाहिताः ॥ निहं
 तस्तव मामथ्यं ततो दुःखं न रंजुकिं ॥ ३६ ॥ हतो वा प्रा
 ष्यमि स्वर्गं जित्वा वा मोक्षमेमदं ॥ तस्मादन्तिष्ठ
 कौंतेय युधाय कृतनिश्चयः ॥ ३७ ॥ सुरवडः स्वैरमे
 कत्वा लाजालाजो जयाजयो ॥ ततो युधाय युज्यस्व
 नैव पापमवाप्स्यसि ॥ ३८ ॥ एषा ते निदिता सांख्ये
 बुद्धिर्गोमेत्ति मां शृणु ॥ बुध्या युक्तो यमापार्थकर्म

बंधं प्रहास्यसि ॥ ३९ ॥ नेहानि क्रमता शो मि प्रत्यवा
 यो न विद्यते ॥ स्वल्पं संप्रमृधमस्य त्रायते महतो ज
 यात् ॥ ४० ॥ अथ सायासिका बुद्धिरेके ह कुमनंदव
 विलुप्य रवाद्यनंताश्च बुद्धयो व्यवसायिनां ॥ ४१ ॥
 यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यपि पश्चितः ॥ वेदवाद
 रतायार्थनात्यदस्तीति चादिनः ॥ ४२ ॥ कामात्मानं स्व
 गपराजतकर्मफलप्रदां ॥ क्रियाविशेषबहुला

कर्म
 १६

३२

नो गैश्चर्यवातिं प्रति ॥ ४३ ॥ नो गैश्चर्यप्रसक्तानां तयाप
 दतचेतसां ॥ अथ सायासिका बुद्धिः समाधौ न विधी
 यते ॥ ४४ ॥ त्रेगुणविषया वेदानि त्रेगुणेषु जवानुनि
 विद्धं ह्येतत्सत्यं नियो गिहो मन्त्रात्मका ॥ ४५ ॥
 यावानर्थ उदयाने सर्वतः संपुनोदके ॥ तावात्मवे
 षु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ ४६ ॥ कर्मण्येवाधि
 कारस्तो मा फलेषु कदाचन ॥ मा कर्मफलहेतुर्न मामा

तेमंगोस्तु कर्मणि ॥ ४७ ॥ योगस्तुः कुरु कर्मणि मंगं
 त्यक्ता धनं जयः ॥ सिध्यसि ध्योः समो नृत्वा समत्वं
 योग उच्यते ॥ ४८ ॥ हरेण घचरं कर्म बुधियोगात्
 तजयः ॥ बुद्धौ दारणमन्विष्टं कुरु पण्यं फलं देतव्यं
 ॥ ४९ ॥ बुधियुक्तो जहाती हउने सुकृत उः कते ॥ त
 स्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलं ॥ ५० ॥
 कर्मजं बुधियुक्ता हि फलं त्यक्ता मनीषिणः ॥

मंगी
 १७

नमं धविनिमुक्ताः पदं गच्छं त्यक्ता मयं ॥ ५१ ॥ यदा ते
 मोहकलिलं बुधित्वं तितरिष्यति ॥ तदा गंतमि
 निवेदं श्रोतव्यं सुकृतं सुच ॥ ५२ ॥ श्रुतिविप्रितिष
 न्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ॥ समाधौ चला बु
 धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥ ५३ ॥ अर्जुन उवाच ॥
 ॥ स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्तस्य केश
 वः ॥ स्थितधीः किं प्रज्याषेत किमासीत ब्रजेत किं

५४॥ श्रीनगवानुवाच॥ प्रजदाति यदा कामाद्
 सर्वं निपाथमनोगताद्॥ आत्मन्येवात्मना तुष्टः
 स्थितः प्रजस्तु होच्यते॥ ५५॥ इत्येवमुवाच भगवान्
 सुरेषु विगतः स्मृतः॥ वितरागस्तथा क्रीडः स्थि-
 तधीर्मुनिरुच्यते॥ ५६॥ यः सर्वत्रानतिस्नेहः क्त-
 व्याप्यश्च शत्रुमैत्रिणं दत्ति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा
 प्रतिष्ठिता॥ ५७॥ यदा संहरते चायं कुरुमेवान्मनो च

गीता
 १८

८२

सर्वदाः॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्-
 ता॥ ५८॥ विषया विनिवृत्तं तेनिराहुरस्य देहिनः
 रसवर्जं रसोपस्य परं दृष्ट्वा निवृत्तं॥ ५९॥ यत तेषां
 पिकौंतेय पुरुषस्य विपश्चितः॥ इन्द्रियाणि प्रमाथि-
 नी हरन्ति प्रसन्नमनः॥ ६०॥ तानि सर्वाणि संयम्य बु-
 क्त आसीत् तमत्परः॥ वशो दियम्येन्द्रियाणि तस्य प्र-
 ज्ञा प्रतिष्ठिताः॥ ६१॥ ध्यायतो विषयान्मुनः संसक्तः स

यजायते॥संगा संजायते कामः कामा क्रोधोतिजा
 मति॥संगा संजायते कामः ॥ क्रोधो प्रवति संमोहः
 :संमोहो अतिविभ्रमः॥सम्यक्त्वेन रादुर्दिनाशो बु
 धिनाशो लग्नमति॥६३॥रागद्वेषवियुक्तेषु विषया
 निद्रियैश्चरन्॥आत्मवद्वेषे विधेयात्मा प्रसादमधि
 गच्छति॥६४॥प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरास्यापजा
 यते॥प्रसन्नचेतसोऽप्यंशु बुद्धिः प्रयतिष्ठति॥६५॥

गीता
 १५

५०

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना॥न चा
 भावयन्तः शान्तिरशांतस्य क्रुतः सुखं॥६६॥इन्द्रि
 याणां हि चरतां यन्मनो नुविधीयते॥तदस्पृशति
 प्रज्ञा वायुर्नावि मिवांनमि॥६७॥तस्माद्यस्य महिषा
 हो निवृत्तीतानि सर्वशः॥इन्द्रियाणि त्रिधा धेनुस
 मप्रज्ञा प्रतिष्ठिताः॥६८॥मानि च सवन्तानां त
 स्यान्नागर्त्ति संयमि॥मस्यां नागर्त्तिज्ञानि सातिशाय

अथतो मुनेः ॥ ६ ॥ अपि आपर्यमाणमवलप्रविष्टं समुद्र
 मायः प्रविशति यद्यत् तदन्ता मायं प्रविशति स
 वे सन्नाति मा मोति न काम कामी ॥ ७ ॥ विहाय कार
 मात यमवनि पुमांश्चरति तिसृदः ॥ निमोति रं
 कारः सन्नाति मधिगच्छति ॥ ७ ॥ एषा ब्राह्मी स्थिति पा
 र्थः तेनां प्राप्य विमुच्यति ॥ स्थित्वा स्या मेत काले पि ॥ नगी
 ब्रह्मनिवाणि मच्छति ॥ ७ ॥ ॥ इति श्री महाभारत संहिता २०

७०
 रत्नयोगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ अर्जुन उवाच ॥
 ज्यायसी चेत्कर्मण्ये सता बुद्धिर्जनानां ॥ न किं
 कर्मणि धीरमो नियो जयमि केन वा ॥ १ ॥ व्यासि श्रे
 णे व वाक्येन बुद्धि मोहयसी व मे ॥ तदेकं वदनि
 श्रित्य येन श्रेयो दमाप्नुयां ॥ २ ॥ श्री नगवानुवाच ॥
 लोके स्मिन् दिवि धातिष्ठा पुरा प्रोक्ता मया न ध
 र्मानयोगेन सारव्यानां कर्मयोगेन योगिनां ॥ ३ ॥

न कर्मणामनारंजनैः कर्म्यं पुरुषोऽनुते ॥ न च सं
 त्पमना देवसिद्धिं समधिगच्छति ॥ ४ ॥ न हि कश्चि
 त्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ॥ कायते ह्यव
 द्यः कर्मसर्वः प्रकृतिर्जैरुणैः ॥ ५ ॥ कर्मद्वियाणि सं
 यम्य यश्चास्ते मनसा स्मरन् ॥ इन्द्रियाथ दिविसृज्या
 त्मा सिध्याचारसञ्चते ॥ ६ ॥ यस्त्विन्द्रियाणि मन
 सानियम्यारजते कुतः ॥ कर्मद्वियैः कर्मयोगमस

नगी
 २१

११

क्तस्य विशिष्यते ॥ ७ ॥ निश्चलं ऊरु कर्म त्वं कर्मजा
 योऽस्य कर्मणः ॥ वारीरयात्रा विचते न प्रसिद्धे दक
 मणौ ॥ ८ ॥ यज्ञाथानु कर्मणो नृत्तलोको यं कर्म विधे
 तः ॥ यदर्थं किमकीर्तयेत् मुक्तसंशयः समाचरः ॥ ९ ॥ स
 दयज्ञाः प्रजासृष्टा पुरोवाच प्रजापतिं ॥ अनेन प्रस
 विष्यधुमेष्वोस्विष्टकामधुक् ॥ १० ॥ देवान्नावय
 नानेन ते देवाणावयं उवाच ॥ परस्परं वावयतः श्रियः

परमवाक्यं ॥ ११ ॥ एतन्नो गान्द्रिबो देवा हास्यं ते
 यन्नाविता ॥ ते ह तान् प्रदायोऽस्य यो नुक्ते स्ते न ए
 व सः ॥ १२ ॥ यस्तस्मिन् एतन्मन्त्रो मुच्यते सर्वकि
 ल्विमात् ॥ नुं जते ते त्वधं पायाये पचं त्यात्स कारणा
 त् ॥ १३ ॥ अन्नाद्भवति तूतानि पजन्त्या दन्नमंजवः
 यसाद्भवति पजन्यो यसाः कर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥ कर्म
 असौ ज्वं विधिं प्रसाद रसमुद्भवं ॥ तस्मात्सर्वं

गीता-
 २२

७६

तं ब्रह्म नित्यं यत्ते प्रतिष्ठितं ॥ १५ ॥ एवं प्रवर्तितं च
 क्रंता नुवर्तयतीह यः ॥ अद्यादुरिन्द्रियारामोऽसौ
 घं पाथमजीवति ॥ १६ ॥ यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्म
 त्तमश्च मानवः ॥ आत्मने वचसं तुष्टस्तस्य कामं
 न विद्यते ॥ १७ ॥ ते व तस्य हृतेनाथो नाकृते मोह
 कश्चनः ॥ न चास्य संवर्तते पु कश्चिदर्थव्यपाप्मनः
 तस्मादसक्तमततं कामं कर्मसमाचर ॥ असक्तो

साचरन्कर्मपरमाप्नोतिप्रलयः॥१९॥कर्मणोवदिसं
 सिद्धिमाप्तिताजनकादयः॥लोकसंग्रहमेवापि स
 यत्प्रत्यक्षंमदीति॥२०॥यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तद्दे
 नरोजनः॥मयत्प्रमाणंक्रुतेलोकस्तदनुवर्तते॥
 २१॥तमेपाथास्तिकर्तव्यं त्रिषुलोकेषु किंचन॥नार
 नावाप्तमवाप्तव्यं वर्तएवचकर्मणि॥२२॥यदियं
 नवर्तेयंजातुकर्मण्यतप्रित॥ममवत्मातुवर्तते

भगी-
 २३

३४

मनुष्याःपार्थसर्वशः॥२३॥उन्मीदेयुरिमेलोका
 नक्रयांकर्मचेददं॥संकरस्यचकत्तस्यासुपद
 त्यामिमाप्रजाः॥२४॥सत्ताकर्मण्यविदांसो यथा
 कर्त्तव्यंतिज्ञारत॥क्रयाविदांस्तथासक्तश्चिकीर्षु
 लोकसंग्रहं॥२५॥नबुद्धिजेदंजनयेदशानांकर्म
 संगिनां॥जोषयेत्सर्वकर्मणि विद्वान्युक्तसमा
 चरन्॥२६॥प्रकृतेःक्रियमाणानिमुरोःकर्मणिस

वंशः॥ अहंकारो विमूढात्मा कर्ता विमितिमन्यते
 २७॥ तत्त्ववित्तुमदावाद्योग कर्मविज्ञायोः गु
 णगुणेषु च तैरतिमन्य नमज्जते॥ २८॥ प्रकृत
 गुणसंमूढाः सज्जते गुणकर्मसु॥ तानलंकावि
 दोमंदादकस्तविचविचालयेत्॥ २९॥ समिश्र
 सवर्णिकमणि संतुष्यो ध्यातुं चेतसा॥ निरा
 री विमिमो भूत्वा सुध्वस्व विगतज्वरः॥ ३०॥ ये

गीता
 २४

२५

मेमतमिदं नित्यमनुतिष्ठंति मानवाः॥ अद्यावंतो न स
 यंतो मुच्यंते तेऽपि कर्मभिः॥ ३१॥ ये त्वे तदस्य स्रयंतो ना
 नुतिष्ठंति मेमतं॥ सर्वज्ञानविमूढात्मादाविदिन
 ष्ठानचेतसाः॥ ३२॥ सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेस्तानि
 वाद अपि॥ प्रकृतिं याति त्रुतानि त्रिग्रहः किं करिष्य
 ति॥ ३३॥ इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थरागद्वेषौ व्यवस्थितौ॥
 तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपंथिनौ॥ ३४॥

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधमोऽस्त्रिभुवनान् **स्वध**
 र्मेति धनं श्रेयः परधमेति यावदः ॥ ३५ ॥ **अनुनितवा**
च ॥ ॥ कथं केन प्रयुक्तो मया पंचरतिरुत्तमः ॥ अनि
 छत्तपिवास्त्रेयबलादिव नियोजितः ॥ ३६ ॥ श्री **न**
गवानुवाच ॥ ॥ काम एष क्रोध एष रजः पाण्डुरा
 समुज्ज्वलः ॥ महाबाहो महापाप्मा विध्ये न मीढवै
 रिरागं ॥ ३७ ॥ **धर्म**ेनाचर्यते वक्त्रियथादृशो मलेन च

गीता.
 ३५

३६

यद्योक्तेनावतोगर्भस्तथा तेनेदमावतः ॥ ३८ ॥ **आव**
 तं ज्ञातमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा ॥ कामरूपेण
 कौंतेय दुःसरेणानलेन च ॥ ३९ ॥ इन्द्रियाणि मनो
 बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ॥ एते बिभ्रोदयत्पेषसा
 नमावृत्य देहिनां ॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नि
 यम्य जरतर्षज्ञः ॥ पाप्मानं प्रजदित्येनं ज्ञातविस्रज
 नाशनां ॥ ४१ ॥ इन्द्रियाणि पराण्याऽक्षरिन्द्रियेभ्यः परमनः ॥

मवससुषराबुधियोबुधेपरतसुम॥४२॥एवंबुधे
 :परंबुधसंस्तन्यात्मानमात्मना॥जहिरात्रुमहा
 बाहो कामरूपं डुरासदं॥४३॥ ॥इति श्रीमहात्मा
 रतेरातसहस्र्यांमंहितायां वैयसिक्यां श्रीकृष्णपर्व
 रणीनगवमतामयतिषसुब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे क
 मयोगो नाम तृतीयोऽध्यायः॥ ॥श्रीनगवानुवाच॥ गीता.
 ॥इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं॥ वि २६

५२

वस्वावमनवे प्राहमनुरित्वा कवे ब्रवीत्॥१॥एवं
 परंपराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः॥सकालेनैह म
 दता योगो नष्टपरतपः॥२॥स एवायं मया तेन
 योगो प्रोक्तः पुरातनः॥जक्तो मीमेसखाचेति ह
 संशयेन दुर्जनः॥३॥अर्जुन उवाच॥ ॥अपरमे
 वतो जन्म परं जन्म व्यवस्थितं॥कथमेतद्विजानी
 यांस्त्वमाहौ प्रोक्तवानिति॥४॥श्रीनगवानुवाच॥

बहुनिमेव विज्ञानि जन्मानि तव चार्जुन ॥ तान्यदं वे
 दसं वीरिण तत्त्वं वेच्छ परंतपः ॥ ५ ॥ अजोऽपि सन्नम्य या
 त्नात्तानां मिश्रणेऽपि सदा ॥ प्रकृतिं स्वामधिष्ठातृं यः
 न बाह्यात्मना ययौ ॥ ६ ॥ यदा यदा हि धर्मस्य शान्तिर्न
 वति भारत ॥ अमुच्छातमधर्मस्य तदात्मानं सज्ज
 म्बहू ॥ ७ ॥ परित्राणाय साधूनां विनाशाय च उक्ता
 तं ॥ धर्मसंस्थापनार्थाय संजयामि सुते सुते ॥ ८ ॥

गीता.
 २९

७७

जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेति तत्त्वतः ॥ त्यक्त्वा दे
 हं पुनर्जन्म नैति मामेति सोऽमुक्तः ॥ ९ ॥ वितराग
 जयः क्रीडा मन्मथामासु पाश्र्विताः ॥ बहवो ज्ञान
 तपसा पूता मग्नावभागास्तः ॥ १० ॥ ये यथा मां प्रपद्यं
 ते तांस्तथैव न जान्म्यहं ॥ मम वत्सानुवर्तते कुरुष्व
 पार्थ सर्वज्ञः ॥ ११ ॥ कांक्षन्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इ
 दं देवताः ॥ क्षिप्रं हि मातुषे लोके सिद्धिर्न वतिकर्मजा

१२॥ चतुर्वर्ण्यमया सहं गुणकर्मविज्ञागवाः॥ तस्य क
 त्तरिमपिमां विध्य कत्तरिमव्ययं॥ १३॥ तमां कर्मणि
 लिपंति न मे कर्मफले स्पृहा॥ इति मां यो निजानानि
 कर्मनिर्त्तनं बध्यते॥ १४॥ एवं तात्वा कृतं कर्म सर्वैरपि
 मुमुक्षुभिः॥ कुरु कर्मैव तस्मात्वं पूर्वैः सर्वतरकृतं॥
 १५॥ किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः॥ त
 नैकं कर्म प्रवक्ष्यामि यत्तत्तात्वा मोक्षसेऽश्नुनात्॥ १६॥

अ. गी.
 १७

५२

कर्मणोऽपि बोधव्यं बोधव्यं च विकर्मणः॥ अकर्मणश्च
 बोधव्यं गदना कर्मणो गतिः॥ १७॥ कर्मण्यकर्मयः प्र
 त्पेद कर्मणि च कर्मयः॥ य बुद्धिमान्मनुष्येषु स युक्तः
 कृत्स्न कर्मकृत्॥ १८॥ यस्य सर्वे समारम्भा कामसंकल्प
 वजिन्ताः॥ शान्नाग्निदग्धकर्माणस्तस्मात्तु पण्डितं बुधाः॥
 १९॥ त्यक्त्वा कर्म फलासंगं नित्यं ततो विराश्रयः॥ क
 र्मण्यनिप्रवृत्तोऽपि नैव किंचित्करोति सः॥ २०॥ निराशी

किं तु चित्तात्मा मुक्तमवपरिश्रुतः ॥ गारीरं केवलं कर्म
 कुर्वन्नाप्नोति किञ्चिदपि ॥ २१ ॥ यश्चात्मानं संतुष्टो बंधा
 तीतो विमत्सरः ॥ समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न
 तिबध्यते ॥ २२ ॥ गतसंगस्य मुक्तस्य तानावस्थितचे
 तसः ॥ मत्तायाचरतः कर्मसि मुग्रं प्रविलीयते ॥ २३ ॥
 ब्रह्माप्येवं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मण्यहुतं ॥ ब्रह्मे
 व तेन गतं व्यं ब्रह्म कर्मसि मा धिना ॥ २४ ॥ देवसेवापरे

गीता.
 २४

३०

यतं योगिनः पर्युपासते ॥ ब्रह्मात्मावपरे यतं यत्नेनैव
 पर्युक्तं ॥ २५ ॥ श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये संयमाद्विषुज
 कति ॥ बाह्यादीन्विषयानन्ये रक्षित्वा विषुजकति ॥
 २६ ॥ सर्वाणिन्द्रियकर्मणि प्राणकर्मणि च अपरे ॥ अ
 त्संयमयोगाद्यैः पर्युक्तं तानदीपिते ॥ २७ ॥ इत्युक्तं
 स्वर्गो यस्तु योगस्तु तस्यापरे ॥ स्वाध्यायस्तु तस्य
 ताश्च यतयः संसिताः ब्रह्मा ॥ २८ ॥ अपानेऽप्युक्तं प्राणं

प्राप्तिपानंतथापरे॥ प्राणायानगतिक्रियाप्राणाय
 मपरायणः॥२९॥ अपरेनियताहाराः प्राणानप्रा
 णेषु कृति॥ सर्वेष्वेते यस्तु विदो यस्तु पितकि
 लिषाः॥३०॥ यस्तु शिष्टा मृत्युजो योतिप्रसन्नान
 न॥ नायं लोकोऽस्मत्समस्तु कृतो न्यक्तु सत्तमः॥३१॥
 एवं वक्तु विद्यायतावितता प्रपुणो मुखे॥ कर्मण विदित
 कर्तानेवं तात्वा विमोक्षसे॥३२॥ अथात इममयाधकार

गीता
 ३०

३०

ज्ञानयत परंतपः॥ सर्वं कर्मास्त्रिलं पापते निष
 रिसमाप्यते॥३३॥ तद्विद्विप्रणिपातेन परिश्रमेन
 सेवया॥ उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं तानि नस्तत्त्वदर्शिनः॥
 ३४॥ यत्कृत्या न पुन मेदि मेवं मां स्पृशति पांडव॥
 येन कृत्या न्यशेरेण इक्ष्म्यात्मन्यधो मयि॥३५॥
 अपि चेदासि पापिनः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः॥ सर्व
 ज्ञानप्रवेनेव हृजिनं संतरिष्यसि॥३६॥ यथेक्षंति

समिद्धोऽग्निर्नस्मसात्कुरुतेऽर्जुनः॥ ज्ञानाग्निः सर्वकर्मा-
 णि न स्मसात्कुरुते तथा ॥ ३९ ॥ न दत्ताग्ने न स ददति पर-
 वित्रमिदं विधत्ते॥ तस्वयं योगसंमिधः कालेनात्म-
 नि विंदति ॥ ४० ॥ अथ बाल लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रि-
 यः॥ ज्ञानं लब्ध्वा परं दत्तांति मच्चिरेणाधिगच्छति ॥ ४१ ॥
 अतश्चाश्रदध्वनश्च संशयात्मा विनश्यति॥ नायं लो-
 कोऽस्ति न परो न सुरवंशं संशयात्मा नः ॥ ४२ ॥ योगसंन्य

गीता.
 ३१

३९

स्तकर्मणि ज्ञानसंछिन्नं संशयः॥ आत्मवंतं न क-
 मणि निबध्नांति धनं जयः ॥ ४३ ॥ तस्मादज्ञानसंज्ञ-
 तं रुच्छं ज्ञानमिनात्मनः॥ छित्त्वेन संशयं योग-
 मातिहोति ह्यारतः ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीता-
 रतः ॥ अथ संन्यासयोगो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ १५ ॥
 कुतः॥ संन्यासं कर्मणां क्लृप्त्वा पुनर्योगं चरं समिप-
 द्धय एतयोरेकं तत्तद्विमुनिभिर्ना ॥ १ ॥ अथ संन्यासं कर्म

योगश्च निःश्रेयः सकलबुद्धौ ॥ तयोस्तु कर्मसिन्यामान्
 कर्मयोगो विशिष्यते ॥ २ ॥ ते यः सन्तिय सन्यासी यो न द्वेष्टि
 न कांक्षति ॥ निर्विद्वो हि माहाबाहो मुखं बंधात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥
 सारव्ययोगोऽथ कवालाः प्रवदन्ति न पंडिताः ॥ एकमप्या
 स्थितः सम्यगुच्यो विंदते फलं ॥ ४ ॥ यन्सारव्यैः प्राप्यते स्था
 नं तद्योगैरपि गम्यते ॥ एकं सारव्यं च योगं च यः पश्यति स
 पश्यति ॥ ५ ॥ सन्यासस्तु माहाबाहो दुःखमाप्तुमयोगतः ॥

३२

ॐ

योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म न चिरेणाधिगच्छति ॥ ६ ॥ योगयुक्तो
 विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः ॥ सर्वद्वेषात्सर्वदुःखा
 त्मा सर्वान्त्रिपि न लिप्यते ॥ ७ ॥ नेव किंचित्करोति न यु
 क्तो मत्येन तत्त्वविन ॥ यश्च पश्येत्स्वप्नं सृष्ट्यां निद्रां
 नश्ननां च न स्वप्नं न सृष्ट्यां न निद्रां ॥ ८ ॥ प्रलेपनं विसृज्य गुरु
 बुद्धिं निमिषन्तपि ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियाथेषु वर्तन्त
 रतिश्चरयन् ॥ ९ ॥ ब्राह्मणाय कर्मणि संगं त्यक्त्वा

करोति यः लिप्यते न स पायेन पञ्च यन्मिवाञ्जमा ॥१०॥
 कामेन मनसा बुद्ध्या कवलेरिन्दियैरपि योगिनः कर्म
 कुर्वन्ति संगं त्यक्त्वा तन्मुखये ॥११॥ युक्तकर्मफलं त्यक्त्वा
 शान्तिमाप्नोति नैष्टिकी ॥ अयुक्तकामकारेण फले स
 क्तो निबध्यते ॥१२॥ सर्वकर्मणि मनसा संत्यज्य स्तेमु
 खं वशी ॥ न बधारे पुनरेहेही नैव कुर्वन्नि कारयेत् ॥१३॥
 न कर्तृत्वं त कर्मणि लोकस्य सज्जति प्रभुः ॥ न कर्मफलं

च. गी.
 ३३

३४

संयोगं स्वप्नावसुप्रवर्तते ॥१४॥ नादत्ते कस्यचित्पापं न
 चेव मुक्तं विभुः ॥ अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जना
 वः ॥१५॥ ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां नास्ति तस्मात्तनः ॥ ते
 धामादित्यवत्ज्ञानं प्रकाशयन्ति तत्परं ॥१६॥ तद्बुद्ध
 यस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणः ॥ गच्छत्यपुनरा
 रम्भं ज्ञाननिर्धूतकल्मषा ॥१७॥ विद्याविनयसंप
 न्नो ब्राह्मणे गवि हस्तिनि शुविचे वश्यपाके च पण्डि

ताः समदर्शिताः ॥ १७ ॥ इहैव ते किं तः सगोप्ये वा साम्ये ।
 स्थितं मनः ॥ निर्वोदं हि समं ब्रह्म न तस्माद्ब्रह्मणि ते
 स्थिताः ॥ १८ ॥ बाह्यं स्पृशेद्यस्मात्क्रोधा विदत्यात्मनि य
 सुखं ॥ स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षयमश्नुते ॥ १९ ॥
 न प्रहृष्येत्प्रियं प्राप्य नोदिजेत्याप्यचाप्रियं ॥ स्थिर
 बुद्धिरसंमूढो ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः ॥ २० ॥ वेदिसं
 स्पर्शज्जाज्ञो गच्छत्ययोनय एव ते ॥ आद्यं तव तत्त्वै

गीता-
 ३४

३५

विद्यते तेषु रमते बुधः ॥ २१ ॥ शक्नोतीहैव यः सोऽनुं प्रा
 क्शरीरविमोक्षणतः ॥ कामक्रोधो ज्ववं वेगं समुक्तः समु
 रवीतरः ॥ २२ ॥ यो तः सुखांतरा गमस्तथा तज्येति रेव य
 स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्म नूतोधिगच्छति ॥ २३ ॥ लज्जते
 ब्रह्मनिर्वाणमृषयः क्षीणं किं विषा ॥ छिन्नैर्धाम
 नात्मानः सर्वदूतहितैरताः ॥ २४ ॥ कामक्रोधविमुक्ता
 नां यतीनां यतचेतसां ॥ अनितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते वि

दितात्मनां ॥ १६ ॥ अथ न कृत्वा बहिर्बिद्यां च सुश्रैवां
 तरेषु वो ॥ प्राणपानौ समौ कृत्वा नामात्म्यं चारिणौ
 १७ ॥ जितेन्द्रिय मनो बुद्धि मुनिर्भक्ष परायण ॥ विग
 तेष्ठानयः क्रोधो यः सदा मुक्त एव स ॥ १८ ॥ मोक्षारं यस्तन
 यमां सर्वलोकामेदेष्टारं ॥ गुरुदं स वदन्तानां सात्वतां
 द्योति मृच्छति ॥ १९ ॥ ॥ इति श्री महाभारते वनपर्व
 श्री कृष्ण उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्री

नगी.
 ३५

३६

एवार्जुन संवादे संन्यासयोगो नाम पंचमोऽध्यायः ॥
 ५ ॥ ॥ श्री नगवानुवाच ॥ अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म
 करोति यः ॥ समन्यासी च योगी च न निरग्निरास्ति येन
 ॥ १ ॥ यं मन्यासमिति प्राकुर्योगं तं विद्विषां उवः ॥ न यः
 सत्पत्तसं कल्यो योगिन्नवति कश्चन ॥ २ ॥ आरुरुक्षो
 सुने योगिं कर्मकारणमुच्यते ॥ योगारूढस्य तस्यैव श
 मः कारणमुच्यते ॥ ३ ॥ अदाहिनेन्द्रिया येषु न कर्मस्य

नुषकते॥सर्वसंकल्पसंन्यासी योगा रुदस्तदोच्यते
 ४॥उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत्॥आत्मै
 व ध्यात्वा नो बंधुरात्मैवरिपुरात्मनः॥५॥बन्धुरात्मात्म
 तस्तस्य येनात्मैवात्मना जितः॥आत्मात्मनस्तु तत्र
 त्वेवर्त्ततात्मैव शत्रुवत्॥६॥जितात्मनः प्रशान्तस्य पर
 मात्मा समाहितः॥७॥शीतोष्ण सुखदुःखे युतथा माना
 यमान मोः॥८॥ज्ञानवित्तानदृष्टात्मा कूटस्थो विजितेन्द्रि

गीता-
 ३६

३२

यः युक्त इत्युच्यते योगी समलोकाश्मकांचनः॥९॥सुहृ
 मित्रा युतासीनमध्यस्थ देवबधुषु॥साधुषु च पित्रो
 पेषु समबुद्धिर्विशिष्यते॥१०॥योगी युंजीत मनसमा
 त्मानं रहसि स्थितः॥एकाकी यतचित्तात्मा नीराश
 रपरिग्रहः॥११॥शुचो देहो प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासन
 मात्मनः॥आत्मस्थितं नातिनीचं वैलान्जितकुशोत्त
 रं॥१२॥तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा जितचित्तं त्रिभुवनं॥

उपविश्यासते मुंज्यायोगमात्मविश्रुधये ॥१२॥ समं
 कायशिरोग्रीवं धारयन् च लं स्थितः ॥ संप्रेक्ष्य नामि
 काग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥१३॥ प्रशान्तात्मा वि
 गतभीर्ब्रह्मचारी ब्रते स्थितः ॥ मनः संयम्य साधितो
 युक्तश्चासीत् मत्परः ॥१४॥ मुंजे ते वं मदात्मानं योगी
 नियतमानसः ॥ वांति निर्वारण परमां मुमंस्त्वामधि
 गच्छति ॥१५॥ तान्पश्यन् तसु योगोऽस्ति न चैकांतमनस्ततः

गीता
 ३७

३७

न चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव चार्जुनः ॥१६॥ युक्ता
 द्वारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु ॥ युक्तस्वप्नावबो
 धस्य योगो भवति उरवद्वा ॥१७॥ यदा विनिमुतं चित्तं
 मात्मन्येवावतिष्ठते ॥ निःस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त इ
 तु च्यते तदा ॥१८॥ यथा दीपो निवातस्थो नेत गतेनोप
 मा स्मृता ॥ योगिनो यत्तच्चित्तं स्पृष्टं जतो योगमात्मन
 ॥१९॥ यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवया ॥ यत्र

चेवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनितुष्यति॥२०॥ सुखमा
त्यंतिकं यन्न बुद्धिप्राप्तमतींद्रियं॥ वेत्तियत्र न चेवायं
स्थितश्चलति तत्त्वतः॥२१॥ यं लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यु
तेनाधिकं ततः॥ यस्मिन् स्थितो न उद्वेगः स गुरुणापि
विचाल्यते॥२२॥ तं विद्या उद्वेगं योगं विमोहं योग
संशितं॥ स निश्चयेन योक्तव्यो योगातिविशेषेन
सा॥२३॥ संकल्पप्रज्ञवान् कामान् त्यक्त्वा सर्वानि शेष

गीता
३७